

Justyna Krzywkowska

SKARGA POWODOWA O NIEWAŻNOŚĆ MAŁŻEŃSTWA. WYMOGI MATERIALNE I FORMALNE

Sprawy małżeńskie, z uwagi na ich doniosłe konsekwencje w życiu procesujących się stron oraz świętość węzła małżeńskiego, Kościół katolicki otacza szczególną opieką. Niewątpliwie Kościół pragnie nieść swoją naukę i zaoferować pomoc tym, którzy znając wartość małżeństwa starają się pozostać tej nauce wierni. Najlepszym tego dowodem jest szczegółowo opracowana procedura obowiązująca w kanonicznych procesach małżeńskich. Prawodawca kościelny szanując wolność wyboru osoby zainteresowanej, dla wyrażenia zdecydowanej woli wszczęcia procesu o stwierdzenie nieważności małżeństwa, żąda od niej pisma skargowego. Skarga, aby mogła spełnić swoją rolę, winna spełniać ściśle określone wymagania materialne i formalne.

1. DEFINICJA SKARGI POWODOWEJ

Prawo kanoniczne wprowadza i nakazuje domniemanie prawne o ważności małżeństwa, wiążące każdego dopóki zgodnie z prawem nie udowodni się czegoś przeciwnego¹, z zachowaniem pełnej troski o ochronę waż-

DR JUSTYNA KRZYWKOWSKA – adiunkt, Katedra Prawa Kanonicznego i Wyznaniowego, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie, ul. K. Obitza 1, 10-725 Olsztyn; e-mail: justyna.krzywkowska@uwm.edu.pl

¹ *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus* (25.01.1983), AAS 75 (1983), pars II, s. 1-317; *Kodeks Prawa Kanonicznego*. Przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu, Poznań 1984 [dalej cyt.: KPK/83], kan. 1060.

ności sakramentu, czyli troski o dobro całej wspólnoty Kościoła (nie można bowiem z góry założyć nieważności zawartego małżeństwa). Kiedy oboje małżonkowie, lub przynajmniej jedno z nich stwierdza, iż istnieje poważna wątpliwość co do ważności ich małżeństwa, mogą skierować do sądu kościelnego prośbę o formalne rozstrzygnięcie tej wątpliwości².

Jedną z charakterystycznych cech kościelnego procesu małżeńskiego jest jego pisemność (kan. 1690)³. Przyjęcie sprawy do przewodu sądowego następuje w wyniku wytoczenia powództwa, które polega na wniesieniu do sądu odpowiedniego pisma skargowego, zwanego pozwem. Skarga powodowa jest pismem, w którym osoba zainteresowana, występująca jako strona powodowa, przedstawia prośbę o interwencję sędziego, o rozpatrzenie przez niego przedstawionej sprawy, o rozstrzygnięcie jej zgodnie z prawem (kan. 1502; DC art. 115 § 1)⁴. Jak zauważa R. Sztymiler, skarga powodowa jest konieczna dla dobra stron, jak i dla dobra sędziego. Stronie powodowej umożliwia ona sformułowanie żądania, jest środkiem i koniecznym warunkiem skorzystania z sądowej drogi dochodzenia swoich praw; stronie pozwanej umożliwia zapoznanie się z żądaniem powoda; zaś sędziemu stabilne zajęcie się przedmiotem sporu⁵. Sędzia nie może zacząć żadnej sprawy, dopóki osoba zainteresowana lub rzecznik sprawiedliwości nie przedstawi zgodnie z przepisami prawa skargi powodowej⁶. Wolno sędziemu przyjąć skargę ustną, jeżeli strona powodowa ma przeszkodę w przedstawieniu jej na piśmie (choroba, niepiśmienność). Powinien jednak nakazać notariuszowi spisanie prośby, która ma być odczytana osobie zainteresowanej i przez nią potwierdzona (kan. 1503)⁷.

² Przepisy dotyczące skargi powodowej zamieszczone zostały w części II Księgi VII KPK/83 (*De iudicio contentioso*).

³ Pontificium Consilium de Legum Textibus, *Instructio servanda a tribunalibus dioecesanis et interdioecesanis in pertractantibus causis nullitatis matrimonii „Dignitas Connubii”* (25.01.2005), Città del Vaticano 2005 [dalej cyt.: DC], art. 6.

⁴ S. Biskupski, *Prawo małżeńskie Kościoła Rzymskokatolickiego*, t. II: *Proces małżeński*, Olsztyn 1960, s. 159-160.

⁵ R. Sztymiler, *Ochrona praw człowieka w normach kanonicznego procesu spornego*, Olsztyn 2003, s. 43-46.

⁶ W prawie procesowym obowiązuje zasada: *nemo iudex sine actore*, czyli sędzia nie może rozpocząć sprawy sądowej bez prośby powoda.

⁷ Sztymiler, *Ochrona praw człowieka*, s. 46-47. Potwierdzenie może nastąpić przez podpisanie przez powoda lub odnotowanie przez notariusza faktu potwierdzenia przez powoda. W art. 115 § 2 DC doprecyzowano, że polecenie napisania skargi wydaje wikariusz sądowy.

2. PRAWO ZASKARŻENIA MAŁŻEŃSTWA

Stronami w procesie są tylko te podmioty, na rzecz których i przeciwko którym toczy się postępowanie, a więc które występują w procesie we własnym imieniu. Osoba, która wnosi do sądu powództwo, popiera je, a więc wszczyna proces, nazywana jest powodem. Osoba zaś, przeciwko której wytoczono proces, od której czegoś się żąda, nazywana jest stroną pozwaną⁸. Obie strony są na równi traktowane przez prawo procesowe, co znajduje swój wyraz w zasadzie równouprawnienia stron. Każda strona powinna mieć możliwość przedstawienia swych twierdzeń w odpowiedzi na twierdzenia strony przeciwnej⁹.

Strona, aby mogła skutecznie występować w procesie i osiągnąć zamierzony przez siebie cel, musi posiadać pewne właściwości określone przez prawo procesowe, a mianowicie – zdolność sądową. Skoro zaś chce osobiście działać w procesie, czyli podejmować sama czynności procesowe musi posiadać także zdolność procesową. Za podstawę zdolności sądowej przyjęto więc nie tylko osobowość kanoniczną, lecz także osobowość naturalną, wynikającą z faktu bycia człowiekiem. Zdolność ta stanowi zawsze konieczną przesłankę dla zdolności procesowej. Kto nie posiada bowiem zdolności sądowej, nie posiada również zdolności procesowej. Natomiast zdolność sądowa nie musi łączyć się ze zdolnością procesową, w szczególności osoby pozbawione lub ograniczone w swej zdolnej procesowej mogą być stronami w postępowaniu¹⁰.

Elementem niezbędnym do jakichkolwiek działań prawnych jest używanie rozumu. Osoby pozbawione używania rozumu winny być zastępowane w sądzie przez kuratorów (kan. 1478; DC art. 97). Kuratorem jest ten, kto przydzielony został osobie niezdolnej do prowadzenia swych spraw z powodu słabości umysłowej, np. chorej psychicznie. W procesie kanonicznym, podobnie jak i przy innych czynnościach prawnych, strony mogą występować albo osobiście, albo mogą działać za pośrednictwem swoich pełnomocników procesowych. Pełnomocnik procesowy to osoba, która w imieniu i zastępstwie strony, na podstawie udzielonego jej pełnomocnictwa, może

⁸ M. Fąk a, *Normy ogólne kanonicznego procesu sądowego*, cz. 2, Warszawa 1978, s. 55-57.

⁹ M. G r e s z a t a, *Iudicium cum principiis. Kodeksowa weryfikacja wybranych zasad procesowych w kanonicznych sprawach o nieważność małżeństwa*, Lublin 2008, s. 267-273.

¹⁰ R. S z t y c h m i l e r, *Sądownictwo kościelne w służbie praw człowieka*, Olsztyn 2000, s. 116.

spełniać czynności procesowe, których skutki dotyczą osoby reprezentowanej. W praktyce akty podjęte przez pełnomocnika procesowego są uważane za realizowane przez samą stronę procesową. Natomiast adwokat kościelny służy stronie radą i pouczeniem, pomaga w meritum sprawy, ale nie podejmuje za stronę formalnych czynności procesowych¹¹. Zarówno adwokat, jak i pełnomocnik, pełnią posługę występując na zlecenie strony procesowej przed sądem¹². Udział adwokata w sprawach o nieważność małżeństwa nie jest bezwzględnie konieczny¹³. Strona może go dowolnie ustanowić; gdyby go nie ustanowiła, sędzia nie ma obowiązku ustanawiać go z urzędu. Małżonkowie bowiem mogą sami działać i bronić się w sądzie, chyba że sędzia uznałby udział adwokata, podobnie jak pełnomocnika, za konieczny (kan. 1481 § 1; DC art. 101 § 2).

Przed wejściem w życie KPK/83 małżonek nie miał prawa zaskarżenia swojego małżeństwa, jeśli był bezpośrednią i zawinioną przyczyną jego nieważności¹⁴. Małżonek pozbawiony prawa zaskarżenia małżeństwa najczęściej nie ponosił większych konsekwencji, ponieważ donosząc tylko o nieważności swojego małżeństwa, niejako przekazywał sprawę w fachowe ręce promotora sprawiedliwości. Konsekwencje ponosił sąd, który z trudem wyświeślał sprawę nie mając bezpośredniego kontaktu z małżonkiem winnym¹⁵. KPK/83 uprościł zasady zaskarżenia małżeństwa¹⁶. Zgodnie z kan. 1476 występować przed sądem kościelnym może zarówno osoba ochrzczona, jak i nieochrzczona¹⁷. Związek małżeński tworzy najściślejszą, ja-

¹¹ A.G. Miziński, *Status prawny adwokata w Kościele łacińskim*, Lublin 2011, s. 117-123; M. Sitarz, *Adwokat*, w: *Słownik prawa kanonicznego*, Warszawa 2004, kol. 6-8.

¹² R. Sobański, *Udział adwokata w procesie o nieważność małżeństwa*, „Ius Matrimoniale” 2 (1997), s. 125-144.

¹³ Istnieją głosy postulujące wprowadzenie przymusu adwokackiego w sprawach o nieważność małżeństwa; zob.: R. Kornat, *Czy w procesie o stwierdzenie nieważności małżeństwa powinien być wprowadzony przymus adwokacki?*, w: *Dowodzenie w procesach kościelnych*, red. J. Krzywkowska, R. Szytmiller, Olsztyn 2014, s. 149-160.

¹⁴ *Codex Iuris Canonici Pii X Pontificis Maximi iussu digestus Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus* (27.05.1917), AAS 9 (1917), pars II, s. 3-521, kan. 1971 § 1, 1°: „Habiles ad accusandum sunt: 1°. Coniuges, in omnibus causis separationis et nullitatis, nisi ipsi fuerint impedimenti causa [...]”.

¹⁵ T. Pawluk, *Procesy małżeńskie w świetle Kodeksu Jana Pawła II*, „Prawo Kanoniczne” 27 (1984), nr 3-4, s. 93-94.

¹⁶ Prawo zaskarżenia małżeństwa prawodawca kościelny reguluje w kan. 1674-1675 KPK/83 oraz art. 92-94 DC. Zob. J. Gręźlikowski, *Czy w Kościele są rozwody? In-formator dla wnoszących sprawę o nieważności małżeństwa*, Włocławek 2001.

¹⁷ DC art. 92 nr 1: „Do zaskarżenia małżeństwa są zdolni małżonkowie, zarówno katolicy, jak i niekatolicy”.

ka istnieć może między ludźmi, unię o charakterze przyrodzonym i nadprzyrodzonym i dlatego przede wszystkim małżonkowie najbardziej są zainteresowani tym, żeby związek ten odpowiadał woli Boga, służył ich dobru osobistemu oraz społecznemu. Małżonkowie mają uprawnienie realizacji prawa do wymiaru sprawiedliwości (dostępu do sądu), ale czy w procesie zapadnie wyrok pozytywny (stwierdzający nieważność ich małżeństwa) czy negatywny (stwierdzający ważność małżeństwa) zdecyduje kompetentny sąd kościelny.

Instrukcja *Dignitas connubii* zachęca, by oboje małżonkowie wzięli udział w procesie o nieważność ich małżeństwa w celu lepszego odkrycia prawdy (DC art. 95 § 1). Niewykluczona jest zatem sytuacja, że obydwoje będą chcieli wystąpić ze skargą o uznanie ich małżeństwa za nieważne. Jedni kanoniści są zdania, że z przyczyn proceduralnych jedna ze stron będzie musiało przyjąć rolę powoda, a druga pozwanego. Inni są zdania, że małżonkowie mogą występować jako jedna strona powodowa, zaś rolę strony pozwanej przejmuje obrońca węzła małżeńskiego¹⁸.

Prawa zaskarżenia małżeństwa pozbawione są osoby trzecie, a także rodzice obojga małżonków, których uważa się w sprawach małżeńskich za osoby trzecie. Małżeństwo, które nie zostało zaskarżone za życia obojgu małżonków, nie może być zaskarżone po śmierci jednego lub obojga małżonków, chyba że sprawa dotycząca ważności nie pozwala rozwiązać innego sporu, czy to w zakresie kanonicznym czy świeckim (kan. 1675 § 1; DC art. 93).

Oprócz małżonków, małżeństwo może zaskarżyć promotor sprawiedliwości. Może on to uczynić, jeśli nieważność małżeństwa jest ogłoszona, a ponadto małżeństwa nie można lub nie wypada uważnić (kan. 1674, 2°). Samo doniesienie do promotora sprawiedliwości o nieważności małżeństwa – nawet połączone z możliwością udowodnienia tej nieważności – nie wystarczy. Potrzebne jest ponadto ogłoszenie nieważności małżeństwa. Dopóki nieważność nie zostanie ogłoszona, sprawa jest przedmiotem zabiegów duszpasterskich proboszcza lub spowiednika. Zabiegi duszpasterskie zmierzające do uważnienia małżeństwa i pogodzenia stron jest obowiązany podjąć również promotor sprawiedliwości. Dopiero bezskuteczność tych zabiegów może go upoważnić do wniesienia skargi. Zadanie rzecznika polega

¹⁸ W sytuacji, gdy strony nadal pozostają ze sobą skłócone, wzajemnie oskarżają się o nieudane małżeństwo z pewnością korzystniejsze będzie pierwsze rozwiązanie. Przy drugim rozwiązaniu może dochodzić do nieporozumień między stronami w kwestii opłacenia kosztów sądowych, pierwszeństwa składania zeznań.

na podjęciu kroków niezbędnych do usunięcia sprzeczności między stanem prawnym i stanem faktycznym wtedy, gdy rodzi ona w społeczeństwie sytuację nie do zaakceptowania¹⁹. Promotor sprawiedliwości zwykle zaskarża rozgłoszone małżeństwo bigamiczne, jeśli małżonek, który zawarł je w dobrej wierze, nie zamierza sam wystąpić w charakterze powoda²⁰. Podobnie może się zdarzyć, gdy osoba, będąc przekonaną o śmierci współmałżonka, po wydaniu deklaracji o jego domniemanej śmierci²¹, wstępuje w nowy związek, a po jakimś czasie okazuje się, że uznany za zmarłego żyje.

3. KOMPETENCJA SĄDOWA W SPRAWACH MAŁŻEŃSKICH

Władza sądownicza przysługująca w Kościele papieżowi (w odniesieniu do wszystkich wiernych) i biskupom (w odniesieniu do diecezjan) wykonywana jest *de facto* i *de iure* przez trybunały: papieskie (Sygnatura Apostolska, Rota Rzymska, Penitencjaria Apostolska) i biskupie (sądy diecezjalne, metropolitalne), działające w imieniu i zastępstwie Biskupa Rzymu lub biskupa diecezjalnego. Właśnie trybunały kościelne²² są wyłącznie kompetentne w zakresie prowadzenia spraw w drodze kanonicznego procesu sądowego o nieważność małżeństwa²³. Działalność wielu i różnych sądów musi być rozgraniczona, by poszczególne trybunały nie wchodziły sobie w drogę oraz by wierni wiedzieli, do którego sądu udać się ze swoimi sprawami spornymi. Zakres działania poszczególnych sądów ograniczają przepisy o właściwości, czyli kompetencji sądów²⁴.

¹⁹ R. Sobański, *Uwagi o funkcji sędziego w procesie o nieważność małżeństwa*, „Ius Matrimoniale” 3 (1998), s. 58.

²⁰ P. Gajda, *Prawo małżeńskie Kościoła Katolickiego*, Tarnów 2000, s. 298-299.

²¹ Proces dotyczący domniemanej śmierci współmałżonka uregulowany został w KPK/83 kan. 1707.

²² W prawie kanonicznym przez trybunał kościelny lub sąd kościelny rozumie się osobę lub osoby, wyposażone przez prawodawcę kościelnego we władzę sądową, którym powierza się rozpatrzenie i rozstrzygnięcie sprawy sądowej należącej do jurysdykcji Kościoła katolickiego. Z. Janeczowski, *Właściwość trybunałów kościelnych w sprawach małżeńskich w okresie od 1917 do 1983 roku*, „Prawo Kanoniczne” 38 (1995), nr 3-4, s. 166-167.

²³ Jan Paweł II, *Przemówienie do pracowników Roty Rzymskiej: O chrześcijańską interpretację kanoniczną zasad orzekania o nieważność małżeństwa* (5.02.1987), „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 8 (1987), nr 2, s. 32.

²⁴ Właściwość sądu to zakres jego kompetencji, czyli działania jurysdykcyjnego. Sąd staje się właściwy przez przyznanie mu jurysdykcji nad określonymi sprawami. Szczegółowo o właściwościach sądów zob.: KPK/83, kan. 1404-1416.

Sprawy małżeńskie ochrzczonych, na podstawie prawa własnego należą do sędziego kościelnego (kan. 1671). Sprawy dotyczące czysto cywilnych skutków małżeństwa należą do władzy świeckiej (kan. 1672). Tylko sąd właściwy może przyjąć do rozpatrzenia określoną sprawę. W konkretnej kwestii sąd musi sam zbadać i potwierdzić swoją właściwość. Gdyby niewłaściwy sędzia przyjął sprawę do rozpatrywania, stronie służy zarzut niewłaściwości sądu, a poza tym niewłaściwość sędziego może być przyczyną nieważności wyroku (kan. 1620, 1°)²⁵. „Dzięki istnieniu i przestrzeganiu norm dotyczących właściwości sądowej, kościelny wymiar sprawiedliwości jest więc uporządkowany, wolny od konfliktów kompetencyjnych oraz podejrzeń”²⁶.

W sprawach o nieważność małżeństwa, które nie są zarezerwowane Stolicy Apostolskiej, właściwe są: trybunał miejsca, w którym małżeństwo zostało zawarte; trybunał miejsca, w którym strona pozwana ma stałe²⁷ lub tymczasowe²⁸ miejsce zamieszkania; trybunał miejsca, w którym strona powodowa ma stałe zamieszkanie, jeżeli obydwie strony przebywają na terytorium tej samej konferencji biskupów i wikariusz sądowy stałego zamieszkania strony powodowej, po jej wysłuchaniu, wyraża na to zgodę; trybunał miejsca, na którym faktycznie jest większość dowodów, jeżeli wyrazi na to zgodę wikariusz sądowy stałego zamieszkania strony pozwanej, który wcześniej powinien ją zapytać, czy nie zgłasza czegoś, co należałoby wyłączyć (kan. 1673)²⁹. Kompetencja sądu zależy więc od spełnienia warunków prawem określonych, nigdy zaś od zgody sądu, do którego strona powodowa skierowała sprawę.

Sprawy sporne węzła małżeńskiego są zarezerwowane trybunałowi kolegialnemu trzech sędziów (kan. 1425 § 1, 1°), z wyjątkiem procesu opartego na dokumentach (kan. 1686-1688). Trybunałowi kolegialnemu winien przewodniczyć, jeśli to możliwe (a więc nie jest to wymóg konieczny), wikariusz sądowy lub pomocniczy wikariusz sądowy (kan. 1426 § 2). Do ko-

²⁵ W. Góralski, *Natura procesów o nieważność małżeństwa oraz zadania trybunału w ich prowadzeniu*, „Ius Matrimoniale” 2 (1997), s. 87-93.

²⁶ Sztymiler, *Sądownictwo kościelne*, s. 39.

²⁷ Pobyć stały obecnie nabywa się albo przez zamieszkanie w danej parafii lub diecezji z zamiarem przebywania w nich, jeśli nic nie stoi na przeszkodzie, na stałe, albo przez faktyczne zamieszkanie pięcioletnie (kan. 102 § 1).

²⁸ Pobyć tymczasowy obecnie nabywa się albo przez zamieszkanie w danej parafii lub diecezji z zamiarem przebywania w nich, jeśli nic nie stoi na przeszkodzie, przynajmniej trzy miesiące, albo przez faktyczne zamieszkanie trzymiesięczne (kan. 102 § 2).

²⁹ W. Góralski, *Kanoniczne prawo małżeńskie*, Warszawa 2000, s. 172-173.

legium wchodzi sędziowie diecezjalni, których ustanawia biskup. Powinni być nimi duchowni. Konferencja Episkopatu Polski może co prawda zezwolić, aby sędziami mogli być ustanowieni także świeccy, zarówno mężczyźni, jak i kobiety (kan. 1421; DC art. 43)³⁰, ale w Polsce taka sytuacja nie miała jeszcze miejsca. Sędziowie winni być doktorami lub przynajmniej licencjatami prawa kanonicznego, podobnie rzecznik sprawiedliwości i obrońca węzła małżeńskiego (kan. 1435; DC art. 54). Sędzia lub przewodniczący trybunału kolegiального może dla przeprowadzenia instrukcji sprawy wyznaczyć audytora, dobierając go spośród trybunału. Do sprawowania funkcji audytora biskup może zatwierdzić duchownych lub świeckich, odznaczających się dobrymi obyczajami, roztropnością i wiedzą. Do jego obowiązków należy zebranie dowodów i przekazanie ich sędziemu (kan. 1428; DC art. 50)³¹. Spośród sędziów wchodzących w skład kolegium przewodniczący wyznacza relatora (sprawozdawcę), który na zebraniu sędziów referuje sprawę, a potem redaguje wyrok na piśmie; ponensem może być również sam przewodniczący (kan. 1429; DC art. 47). Trybunał kolegialny działa kolegialnie, czyli przy jednoczesnym udziale wszystkich i każdego z osobna, którzy stanowią kolegium i wydaje wyrok większością głosów (kan. 1426 § 1). Jednak wszystkie czynności, które mają być wykonywane przez trybunał kolegialny, poza wyrokiem, są wykonywane przez przewodniczącego kolegium.

Przy wyznaczaniu trybunału należy zważać na to, aby do danej sprawy nie wyznaczać osób, które powinny się wyłączyć od rozpatrywania tej sprawy lub mogą zostać przez stronę wyłączone. Jeśli ktoś występował już w danej sprawie (jako sędzia, rzecznik sprawiedliwości, obrońca węzła, pełnomocnik, adwokat, świadek lub biegły) nie może później ważnie w tej samej sprawie (w innej instancji) jako sędzia wyrokować lub wypełniać w niej zadań asesora (kan. 1447)³². Podobnie sędzia nie powinien przyjmować sprawy, w której w jakiś sposób jest zainteresowany z racji pokrewieństwa lub powinowactwa, w jakimkolwiek stopniu linii prostej i aż do czwartego stopnia linii bocznej, albo z racji sprawowania opieki i kurateli, wielkiej zażyłości czy niechęci, spodziewanej korzyści lub uniknięcia szkody (kan. 1448 § 1). W wymienionych wyżej sytuacjach od przyjęcia lub wy-

³⁰ S z t y c h m i l e r, *Sądownictwo kościelne*, s. 61-63.

³¹ M. S i t a r z, *Audytorka*, w: *Słownik prawa*, kol. 16.

³² T. P a w l u k, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*, t. IV: *Doczesne dobra Kościoła. Sankcje w Kościele*. Procesy, Olsztyn 1990, s. 209-210.

pełnienia urzędu powinien powstrzymać się także rzecznik sprawiedliwości, obrońca węzła, asesor i audytor (kan. 1448 § 2).

Jasne, uważne, przemyślane, pełne i wyczerpujące rozważenie spraw małżeńskich wymaga całkowitej zgodności z nauką Kościoła, prawem kanonicznym i orzecznictwem rotalnym. Wszyscy członkowie trybunału kościelnego są zobowiązani w sumieniu mieć stale na względzie formowanie się wolnego i ważnego konsensu małżeńskiego i na równi troszczyć się o ochronę sakramentu małżeństwa.

4. PRZESŁANKI WNIESIENIA SKARGI (PRZYCZYNY NIEWAŻNOŚCI MAŁŻEŃSTWA)

Zawarcie małżeństwa jest jednym z ważnych uprawnień osoby ludzkiej. Z tego nie wynika, że każdy człowiek może zawierać małżeństwo bez żadnych ograniczeń. Ograniczenia te mogą pochodzić zarówno ze strony prawa Bożego (naturalnego i pozytywnego), jak również ze strony prawa ludzkiego, m.in. także kanonicznego³³. Przyczyn nieważności małżeństwa należy upatrywać w trzech możliwych dziedzinach: przeszkód małżeńskich, braku lub wad zgody małżeńskiej oraz braku formy zawarcia małżeństwa.

Przeszkodą w szerokim znaczeniu jest okoliczność, która na mocy prawa Bożego lub ludzkiego nie pozwala zawrzeć małżeństwa ważnie lub godziwie. Przeszkoda w ścisłym znaczeniu, to pewne określone cechy osobiste i okoliczności rzeczowe, które nie pozwalają osobom nimi obciążonym na ważne zawarcie małżeństwa (kan. 1073)³⁴. Prawodawca ustanowił dwaście rozrywających przeszkód małżeńskich: brak wieku (kan. 1083)³⁵,

³³ G a j d a, *Prawo małżeńskie*, s. 81.

³⁴ W. G ó r a l s k i, *Kościelne prawo małżeńskie*, Płock 1987, s. 26; M. S i t a r z, *Przeszkoda małżeńska*, w: *Słownik prawa*, kol. 148.

³⁵ Zawarcie małżeństwa jest odpowiedzialnym aktem, który wymaga od nupturientów wystarczającej dojrzałości fizycznej i psychicznej, uzdalniającej do pożycia małżeńskiego oraz do uświadomienia sobie w sposób wystarczający praw i obowiązków małżeńskich, rodzinnych. Małżeństwo zatem powinny zawierać osoby wystarczająco dojrzałe. Przeszkoda wieku zachodzi wtedy, jeśli mężczyzna nie ma ukończonych 16, a niewiasta 14 lat. Konferencja Episkopatu Polski w *Instrukcji o zawarciu małżeństwa konkordatowego* z 22 października 1998 r. [„Currenda” 149 (1999), nr 1, s. 7-14] określiła minimum wieku do zawarcia małżeństwa tak dla mężczyzny, jak i dla kobiety – ukończone 18 lat. Kobiecie, która nie osiągnęła tego wieku, lecz ukończyła 16 lat, na zawarcie małżeństwa może zezwolić ordynariusz miejsca (podniesiono granicę wieku zgodnie z kan. 1083 § 2 KPK/83).

niemoc płciowa (kan. 1084)³⁶, węzeł małżeński (kan. 1085)³⁷, różna religia (kan. 1086)³⁸, święcenia (kan. 1087)³⁹, wieczysty ślub publiczny czystości w instytucie zakonnym (kan. 1088; por. kan. 654)⁴⁰, uprowadzenie kobiety (kan. 1089)⁴¹, występki (kan. 1090)⁴², pokrewieństwo w linii prostej we wszystkich stopniach oraz w linii bocznej do czwartego stopnia włącznie (kan. 1091)⁴³, powinowactwo w linii prostej we wszystkich stopniach (kan.

³⁶ Przez niemoc płciową w znaczeniu kanonicznym należy rozumieć niezdolność do małżeńskiego obcowania cielesnego, która polega na wrodzonym lub nabytym braku, występującym u mężczyzny i kobiety, uniemożliwiającym akt płciowy z natury swej zmierzający do zrodzenia potomstwa (H. S t a w n i a k, *Niemoc płciowa jako przeszkoda do małżeństwa. Ewolucja czy zmiana koncepcji?*, Warszawa 2000; W. S z a f r a ń s k i, *Przeszkoda impotencji w prawie kanonicznym*, Włocławek 1964). Zgodnie z całą tradycją kanoniczną i nauczaniem Soboru Watykańskiego II, nieplodność, czyli niezdolność do zapłodnienia i poczęcia potomstwa, jako taka ani nie wzbrania, ani nie powoduje nieważności małżeństwa. Nieplodność może być przyczyną nieważności na podstawie kan. 1098 KPK/83, czyli podstępne wprowadzenia w błąd lub też postawiona jako warunek z kan. 1102 KPK/83. E. P r z e k o p, *Przewodnik duszpasterski według Kodeksu Jana Pawła II*, Olsztyn 1989, s. 136.

³⁷ Jedynie miarodajne, niebudzące wątpliwości stwierdzenie, że poprzednie małżeństwo zostało ogłoszone jako nieważne lub rozwiązane, upoważnia do ponownego zawarcia małżeństwa.

³⁸ Prawodawca ma w tym przypadku na uwadze zabezpieczenie wiary strony katolickiej oraz chrzest i katolickie wychowanie dzieci zrodzonych z małżeństw mieszanych. Np. zob.: E. G a j d a, *Problem dopuszczalności małżeństwa katolika z prawosławnym w prawie kanonicznym*, Toruń 2001.

³⁹ Źródłem przeszkody stają się już święcenia diakonatu. Wprawdzie KPK/83 dopuszcza możliwość przyjmowania diakonatu przez mężczyzn żonatych, jednak z chwilą przyjęcia tego święcenia zostają związani przeszkodą i dlatego po śmierci żony nie mogą zawierać ponownego małżeństwa.

⁴⁰ Małżeństwo zawarte przez zakonnika uniemożliwiałoby mu wypełnienie ślubów zakonnych. Profesja zakonna jest oddaniem się Bogu na służbę przez złożenie ślubów publicznych ubóstwa, czystości i posłuszeństwa według reguł i konstytucji instytutu na ręce przełożonych, którzy to oddanie przyjmują w imieniu Boga, Kościoła i instytutu życia konsekrowanego.

⁴¹ Dla zaistnienia przeszkody uprowadzenia konieczne jest porwanie lub zatrzymanie kobiety z zastosowaniem siły, podstępem, groźby dla zawarcia z nią małżeństwa.

⁴² Źródłem tej przeszkody jest przestępstwo zabójstwa, poważne naruszenie porządku moralnego i społecznego. Nie ma wpływu na istnienie przeszkody fakt, czy zainteresowana strona dokonała tego przestępstwa osobiście, czy posłużyła się działaniem kogoś innego. Samo usiłowanie popełnienia zabójstwa ani też zabójstwo chybione nie stanowi przeszkody małżeńskiej.

⁴³ Uzasadnieniem przeszkody pokrewieństwa jest ochrona czystości ogniska domowego i oddalenie niebezpieczeństwa kontaktów cielesnych między członkami najbliższej rodziny.

1092)⁴⁴, przyzwoitość publiczna – a w zasadzie nieprzyzwoitość – w pierwszym stopniu linii prostej (kan. 1093)⁴⁵, pokrewieństwo prawne (kan. 1094)⁴⁶.

Prawodawca kościelny, mając na uwadze pełną zdolność podmiotu do wyrażenia zgody małżeńskiej, jak i konieczność wyrażenia jej na zewnątrz, określił tytuły nieważności małżeństwa płynące z braków po stronie zgody małżeńskiej (kan. 1095-1103)⁴⁷. Zgoda małżeńska jest bezpośrednio aktem ludzkiej woli (kan. 1057 § 1), zakłada jednak uprzednio działanie rozumu, a więc świadomość umożliwiającą podjęcie właściwej decyzji.

Małżeństwo może być zawarte nieważnie z powodu braku odpowiedniej wiedzy dotyczącej natury i celu małżeństwa (kan. 1095, 1°). Do zaistnienia zgody małżeńskiej bowiem konieczne jest, aby strony zdawały sobie sprawę przynajmniej z tego, że małżeństwo jest trwałym związkiem mężczyzny i kobiety w celu zrodzenia potomstwa przez jakieś seksualne współdziałanie (kan. 1096 § 1)⁴⁸. Prawodawca żąda od kandydata do małżeństwa wystarczającego używania rozumu. Pozbawienie kogoś wystarczającego używania rozumu może być spowodowane chorobami umysłowymi, np. schizofrenią, niedorozwojem umysłowym, całkowitym odurzeniem alkoholowym, hipnozą, działaniem pod wpływem narkotyków, czy utratą pełnej przytomności⁴⁹.

Kościół domaga się, aby nupturient miał wystarczające rozeznanie oceniające co do istotnych uprawnień i obowiązków małżeńskich wzajemnie przekazywanych i przyjmowanych (kan. 1095, 2°)⁵⁰. Chodzi tu o odpowied-

⁴⁴ Celem ustanowienia tej przeszkody jest ochrona jedności związku małżeńskiego, względ na szacunek należny krewnym współmałżonków.

⁴⁵ Powstaje z nieważnego małżeństwa, z chwilą nawiązania współżycia oraz z notorycznego lub publicznego konkubinatu.

⁴⁶ Nie mogą ważnie zawrzeć małżeństwa osoby, które na skutek pokrewieństwa prawnego powstałego z przysposobienia, są złączone ze sobą w linii prostej albo w drugim stopniu linii bocznej.

⁴⁷ W rozdziale o zgodzie małżeńskiej prawodawca kodeksowy stawia szereg wymagań, które ważność małżeństwa warunkują od określonych cech osobowości i postaw kandydatów do małżeństwa.

⁴⁸ T. P a w l u k, *Brak uświadomienia co do natury małżeństwa a ważność kanonicznej umowy małżeńskiej*, „Prawo Kanoniczne” 23 (1980), nr 3-4, s. 192-210.

⁴⁹ W. G ó r a l s k i, *Klasyfikacja niezdolności do zawarcia małżeństwa w obrębie zgody małżeńskiej*, w: *Osobowość kandydata do małżeństwa*, red. R. Sztuchmiller, Olsztyn 1999, s. 17-26.

⁵⁰ T e n ż e, *Poważny brak rozeznania oceniającego oraz niezdolność do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich (kan. 1095, nn. 2-3) w świetle wyroku Roty Rzymskiej z 23 II 1990 r., c. Bruno*, „Prawo Kanoniczne” 35 (1992), nr 3-4, s. 147-159.

nią dojrzałość psychologiczną, o krytyczną ocenę podejmowanych zobowiązań i przyjmowanych uprawnień, wiążących małżonków na całe życie. Nie każda niedojrzałość może spowodować nieważność małżeństwa, lecz tylko taka, która powoduje poważny brak rozeznania oceniającego.

Częstszym powodem orzekania nieważności małżeństwa jest niezdolność do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich z przyczyn natury psychicznej (kan. 1095, 3°)⁵¹. Chodzi o wszelkiego rodzaju patologie osobowości, począwszy od głębokiej niedojrzałości, skończywszy na alkoholizmie, uzależnieniach. Są to patologie tak zniekształcające osobowość, że człowiek nie jest w stanie wypełniać obowiązków małżeńskich i budować normalnej rodziny. Czasami ta przyczyna jest błędnie utożsamiana z niezgodnością charakterów, jak przy rozwodzie. Nie chodzi tu jednak o charakter człowieka, nad którym można pracować, lecz o defekty osobowości.

Zawierający małżeństwo nie może ponadto tkwić w błędzie co do osoby lub co do zasadniczo zamierzonego przymiotu osoby (kan. 1097), nie może być ofiarą podstępu (kan. 1098), tj. być oszukiwanym w celu wyłudzenia zgody małżeńskiej, powinien mieć szczerą intencję zawarcia małżeństwa zgodnego z nauką katolicką, a więc nie symulować zgody na całe małżeństwo w formie symulacji całkowita wykluczającej wszystkie cechy sakramentalnego związku małżeńskiego, albo choćby na istotny przymiot lub inny istotny element małżeństwa w formie symulacji częściowej, a więc wykluczenie nierozzerwalności, wierności, przyjęcia potomstwa (kan. 1101). Nie powinno się zawierać małżeństwa warunkowego, zaś absolutnie nie można zawrzeć małżeństwa pod warunkiem co do przyszłości (kan. 1102 §§ 1-2), pod przymusem lub pod wpływem ciężkiej bojaźni (kan. 1103). Wszystkie wymienione wyżej braki lub niezdolności są poważnymi defektami osobowości lub przejawami niedojrzałości osobowej. Z prawa naturalnego wynika niemożliwość ich pogodzenia z ważnym zawarciem małżeństwa⁵².

⁵¹ Tenże, *Niezdolność do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich (kan. 1095, n. 3 KPK i kan. 818, n. 3 kkKość.Wsch.)*, w: *Przymierze małżeńskie*, red. W. Góralski, R. Sztymmler, Lublin 1993, s. 31-48; M. Żurowski, *Niezdolność do podjęcia obowiązków małżeńskich z przyczyn natury psychicznej*, „Prawo Kanoniczne” 29 (1986) nr 3-4, s. 153-162.

⁵² W. Góralski, *Matrimonium facit consensus. Z orzecznictwa Roty Rzymskiej w sprawach o nieważność małżeństwa z tytułów dotyczących zgody małżeńskiej (1984-1997)*, Warszawa 2000.

Ostatnią przyczyną dla stwierdzenia nieważności małżeństwa jest niedopełnienie formy kanonicznej zawarcia małżeństwa (kan. 1117)⁵³. Powinna być ona zachowana, jeżeli przynajmniej jeden z nupturientów został ochrzczony w Kościele katolickim lub został do niego przyjęty i nie odstąpił od niego formalnym aktem. Przez formę prawną zawarcia małżeństwa rozumiany jest ogół przepisów prawa kanonicznego, których zachowanie jest czymś koniecznym przy wyrażaniu zgody małżeńskiej. Podczas, gdy forma liturgiczna wymagana jest tylko do godności zawarcia związku małżeńskiego, to forma prawna przepisana jest co do jego ważności⁵⁴.

5. WYMOGI PRAWA WOBEC SKARGI POWODOWEJ

Skarga powodowa, aby mogła spełnić swoją rolę, czyli spowodować wszczęcie procesu sądowego, winna spełniać ściśle ustalone wymagania (kan. 1504)⁵⁵. Wymóg spisywania czynności sądowych podyktowany jest zasadą: *quod non est in actis, non est in mundo*. Wytyczne dotyczące formy skargi powodowej zawarte zostały w kan. 1502-1504. Skargę należy skierować do konkretnego sądu, a nie w sposób ogólny do kościelnego wymiaru sprawiedliwości. Winna ona określać czego się żąda i od kogo. Powód w swojej prośbie o orzeczenie nieważności małżeństwa powinien wskazać, na jakim uprawnieniu, czyli tytule prawnym opiera swą prośbę oraz podać w logicznym porządku fakty, środki dowodzenia, przy pomocy których zamierza wykazać istnienie wskazanego tytułu nieważności. W miarę dokładne określenie przedmiotu sporu pozwoli sędziemu odpowiedzieć na pytanie, czy jest on kompetentny do rozpatrzenia tego typu sprawy, a stronie przeciwnej, której przesyła się kopię skargi powodowej daje możliwość poznania rzeczywistego przedmiotu sporu i ustosunkowania się do treści ska-

⁵³ G. Dzierżon, *Nieważność małżeństwa oraz niezaistnienie małżeństwa w kanonicznym porządku prawnym*, „Ius Matrimoniale” 6 (2001), s. 26-30.

⁵⁴ Zdarzają się sytuacje wyjątkowe, które nie pozwalają zachować formy zwyczajnej. Mając na uwadze dobro osób pragnących zawrzeć małżeństwo, prawodawca wychodzi im naprzeciw, przewidując obok formy zwyczajnej także formę nadzwyczajną (kan. 1116).

⁵⁵ W kanonicznym procesie o nieważność małżeństwa obowiązująca zasada formalizmu postępowania nakazuje, aby czynności procesowe były dokonywane w przepisanej przez prawo formie oraz określonym miejscu i czasie, a tryb postępowania, czyli sposób, w jaki postępowanie ma przebiegać, nie był dowolny, lecz zgodny z przepisami prawnymi.

rgi⁵⁶. Przy określaniu uprawnień powoda nie wymaga się użycia przez niego fachowych terminów kanonistycznych ani powołania się na konkretne przepisy prawne⁵⁷. Skarga musi być podpisana przez powoda lub jego pełnomocnika (brak wymaganych podpisów powoduje nieważność aktu), opatrzona datą, jak również musi wskazywać miejsce zamieszkania strony pozwanej, aby możliwa była korespondencja sądu ze stronami⁵⁸. Skarga powinna być napisana czytelnie (jeśli pisana jest własnoręcznie, aby można było ją łatwo odczytać), z zachowaniem odpowiedniego marginesu. Wymogi te muszą być zachowywane od samego początku, ponieważ skarga powodowa należy do jednych z najczęściej wykorzystywanych akt sądowych w danej sprawie. Do skargi powodowej dołącza się dotyczące sprawy dokumenty publiczne (np. świadectwo ślubu, dokumentację medyczną potwierdzającą leczenie psychiatryczne bądź z jakiegokolwiek uzależnienia, wyrok rozwodowy) i prywatne (np. listy, pamiętniki). Dołączone dokumenty mają stanowić materiał dowodowy i mogą ułatwić przyjęcie sprawy do przewodu sądowego. Wskazując świadków należy podać ich dokładne adresy, kim są dla stron i co mogą powiedzieć o stronach w okresie przedślubnym, ślubnym i poślubnym⁵⁹. Skargę może zredagować powód samodzielnie lub skorzystać z pomocy osoby trzeciej, np. notariusza, adwokata kościelnego, absolwenta wydziału prawa kanonicznego, pracownika poradni prawnej.

Na podstawie pozwu złożonego w sądzie między sądem a powodem powstaje relacja prawna, na mocy której sędzia zobowiązany jest podjąć decyzję co do przyjęcia lub odrzucenia pozwu⁶⁰.

*

Prawo kanoniczne przyjmuje możliwość nieważnego zawarcia małżeństwa z powodu pominięcia wymogu prawa przepisanego do jego ważności. Nieważność małżeństwa powodują przeszkody małżeńskie, brak i wady zgody małżeńskiej oraz braki formy kanonicznej. Wyłącznie kompetentne w zakresie prowadzenia spraw o nieważność małżeństwa, w drodze kano-

⁵⁶ T. Pawluk, *Kanoniczna praktyka procesowa w sprawach małżeńskich*, Warszawa 1975, s. 58-67; E. Sztafrowski, *Podręcznik prawa kanonicznego*, t. 4, Warszawa 1986, s. 383-384.

⁵⁷ Sztymiler, *Ochrona praw człowieka*, s. 46-50.

⁵⁸ Fąka, *Normy ogólne kanonicznego procesu*, s. 111-113.

⁵⁹ Pawluk, *Prawo kanoniczne*, t. IV, s. 234-235.

⁶⁰ R. Sobąński, *Przyjęcie skargi o orzeczenie nieważności małżeństwa*, „*Ius Matrimoniale*” 1 (1996), s. 146-151.

nicznego procesu sądowego, są trybunały kościelne, które dają autorytatywną odpowiedź na wysuniętą wątpliwość: czy dane małżeństwo jest nieważne z konkretnego tytułu prawnego (tytułów prawnych). Koniecznym warunkiem skorzystania z sądowej drogi dochodzenia swoich uprawnień przez każdego z małżonków (nawet przy sprzeciwie współmałżonka) jest wniesienie do kompetentnego sądu biskupiego uzasadnionej skargi powodowej. Strona przedstawia w niej, ze swojego punktu widzenia, przyczyny i powody, na podstawie których sądzi, że zostało naruszone jej prawo. Poprawnie zredagowana skarga powodowa powinna identyfikować strony; podawać przedmiot prośby oraz fakty i dowody na poparcie roszczeń; określać podstawę prawną, czyli tytuł prawny rzekomej nieważności małżeństwa. Należy również pamiętać o podaniu miejsca, daty i podpisaniu skargi przez powoda. Do skargi należy załączyć listę świadków, świadectwo ślubu kościelnego oraz dokumenty publiczne i/lub prywatne dotyczące sprawy. Zanim sędzia przyjmie sprawę do przewodu sądowego powinien zastosować środki duszpasterskie, by jeśli to możliwe małżonkowie doszli do porozumienia i wznowili wspólne życie małżeńskie. Skarga powodowa jest zaliczana do akt sprawy, czyli akt sądowych dotyczących meritum rozpatrywanej kwestii, wszystkie zaś akta sądowe (m.in. protokoły zeznań świadków, opinie biegłych) – zgodnie z prawem kanonicznym – mają być sporządzane na piśmie (kan. 1472 § 1).

BIBLIOGRAFIA

Źródła prawa

- Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus (25.01.1983), AAS 75 (1983), pars II, s. 1-317; Kodeks Prawa Kanonicznego. Przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu, Poznań 1984.
- Codex Iuris Canonici Pii X Pontificis Maximi iussu digestus Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus (27.05.1917), AAS 9 (1917), pars II, s. 3-521.
- Jan Paweł II, Przemówienie do pracowników Roty Rzymskiej: O chrześcijańską interpretację kanoniczną zasad orzekania o nieważność małżeństwa (5.02.1987), *L'Osservatore Romano* (wyd. pol.) 8 (1987), nr 2, s. 32.
- Konferencja Episkopatu Polski, Instrukcja o zawarciu małżeństwa konkordatowego (22.10.1998), *Currenda* 149 (1999), nr 1, s. 7-14.
- Pontificium Consilium de Legum Textibus, Instructio servanda a tribunalibus dioecesis et interdioecesis in pertractantibus causis nullitatis matrimonii „Dignitas connubii” (25.01.2005), Città del Vaticano 2005.

Literatura

- Biskupski Stefan, Prawo małżeńskie Kościoła Rzymskokatolickiego, t. II: Proces małżeński, Olsztyn 1960.

- Dzierżon Ginter, Nieważność małżeństwa oraz niezaistnienie małżeństwa w kanonicznym porządku prawnym, *Ius Matrimoniale* 6 (2001), s. 7-32.
- Fąka Marian, Normy ogólne kanonicznego procesu sądowego, cz. 2, Warszawa 1978.
- Gajda Ewa, Problem dopuszczalności małżeństwa katolika z prawosławnym w prawie kanonicznym, Toruń 2001.
- Gajda Piotr, Prawo małżeńskie Kościoła Katolickiego, Tarnów 2000.
- Góralski Wojciech, Kanoniczne prawo małżeńskie, Warszawa 2000.
- Góralski Wojciech, Klasyfikacja niezdolności do zawarcia małżeństwa w obrębie zgody małżeńskiej, w: Osobowość kandydata do małżeństwa, red. R. Sztymmler, Olsztyn 1999, s. 17-26.
- Góralski Wojciech, Kościelne prawo małżeńskie, Płock 1987.
- Góralski Wojciech, Matrimonium facit consensus. Z orzecznictwa Roty Rzymskiej w sprawach o nieważność małżeństwa z tytułów dotyczących zgody małżeńskiej (1984-1997), Warszawa 2000.
- Góralski Wojciech, Natura procesów o nieważność małżeństwa oraz zadania trybunału w ich prowadzeniu, *Ius Matrimoniale* 2 (1997), s. 87-94.
- Góralski Wojciech, Niezdolność do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich (kan. 1095, n. 3 KPK i kan. 818, n. 3 kkKość.Wsch.), w: Przymierze małżeńskie, red. W. Góralski, R. Sztymmler, Lublin 1993, s. 31-48.
- Góralski Wojciech, Poważny brak rozeznania oceniającego oraz niezdolność do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich (kan. 1095, nn. 2-3) w świetle wyroku Roty Rzymskiej z 23 II 1990 r., c. Bruno, *Prawo Kanoniczne* 35 (1992), nr 3-4, s. 147-159.
- Greszata Marta, Iudicium cum principiis. Kodeksowa weryfikacja wybranych zasad procesowych w kanonicznych sprawach o nieważność małżeństwa, Lublin 2008.
- Gręźlikowski Janusz, Czy w Kościele są rozwody? Informator dla wnoszących sprawę o nieważności małżeństwa, Włocławek 2001.
- Janczewski Zbigniew, Właściwość trybunałów kościelnych w sprawach małżeńskich w okresie od 1917 do 1983 roku, *Prawo Kanoniczne* 38 (1995), nr 3-4, s. 165-204.
- Kornat Rafał, Czy w procesie o stwierdzenie nieważności małżeństwa powinien być wprowadzony przymus adwokacki?, w: Dowodzenie w procesach kościelnych, red. J. Krzywkowska, R. Sztymmler, Olsztyn 2014, s. 149-160.
- Miziński Artur G., Status prawny adwokata w Kościele łacińskim, Lublin 2011.
- Pawluk Tadeusz, Brak uświadomienia co do natury małżeństwa a ważność kanonicznej umowy małżeńskiej, *Prawo Kanoniczne* 23 (1980), nr 3-4, s. 193-210.
- Pawluk Tadeusz, Kanoniczna praktyka procesowa w sprawach małżeńskich, Warszawa 1975.
- Pawluk Tadeusz, Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II, t. IV: Doczesne dobra Kościoła. Sanckje w Kościele. Procesy, Olsztyn 1990.
- Pawluk Tadeusz, Procesy małżeńskie w świetle Kodeksu Jana Pawła II, *Prawo Kanoniczne* 27 (1984), nr 3-4, s. 89-107.

- Przekop Edmund, Przewodnik duszpasterski według Kodeksu Jana Pawła II, Olsztyn 1989.
- Sitarz Mirosław, Słownik prawa kanonicznego, Warszawa 2004.
- Sobański Remigiusz, Przyjęcie skargi o orzeczenie nieważności małżeństwa, *Ius Matrimoniale* 1 (1996), s. 143-152.
- Sobański Remigiusz, Udział adwokata w procesie o nieważność małżeństwa, *Ius Matrimoniale* 2 (1997), s. 125-144.
- Sobański Remigiusz, Uwagi o funkcji sędziego w procesie o nieważność małżeństwa, *Ius Matrimoniale* 3 (1998), s. 45-59.
- Stawniak Henryk, Niemoc płciowa jako przeszkoda do małżeństwa. Ewolucja czy zmiana koncepcji?, Warszawa 2000.
- Szafrański Władysław, Przeszkoda impotencji w prawie kanonicznym, Włocławek 1964.
- Sztafrowski Edward, Podręcznik prawa kanonicznego, t. IV, Warszawa 1986.
- Sztuchmiller Ryszard, Ochrona praw człowieka w normach kanonicznego procesu spornego, Olsztyn 2003.
- Sztuchmiller Ryszard, Sądownictwo kościelne w służbie praw człowieka, Olsztyn 2000.
- Żurowski Marian, Niezdolność do podjęcia obowiązków małżeńskich z przyczyn natury psychicznej, *Prawo Kanoniczne* 29 (1986), nr 3-4, s. 153-162.

**The Libellus about Nullity of Marriage.
The Substantive and Procedural Requirements**

Summary

All actions, legal relations and resulting from this commitments entail necessity of relevant legal regulations. Similarly, in state law and in canon law there are legal rules that define the principle for the proper preparation of pleadings. Properly written and reasoned letters are essential condition to file a lawsuit. Issue of this article is an approximation and demonstration of the requirements related to nullity of marriage. The source for the analysis of presented issues are provisions of the Code of Canon Law of 1983 (especially can. 1501-1506) and the Instruction *Dignitas Connubii* (art. 114-125). At the beginning, there are presented issues closely related to the canonical process of nullity of marriage: entities authorised to bring the complaint; judicial competence. Then, there is an examination of the various financial and formal requirements of nullity of marriage. At the end, there is an issue addressed at judicial attempt to reconcile the spouses.

Słowa kluczowe: przeszkody, zgoda małżeńska, forma kanoniczna, promotor sprawiedliwości, powód, pozwany

Key words: impediments, matrimonial consent, form celebration of marriage, promoter of justice, petitioner, respondent